

KI ÍRJA A DALT

A generatív mesterséges intelligencia nem pusztán új eszköz a zenében: újraírja a szerzőiség, az autentikusság és a hallgatói bizalom fogalmát. Míg a streamingplatformok többsége ma még nem jelöli egyértelműen az MI-eredetet, az iparág és a hallgatók egyre inkább szembesülnek azzal a kérdéssel: számít-e egyáltalán, hogy ember vagy algoritmus áll egy dal mögött?

A témáról két, eltérő nézőpontból érkező szakembert és alkotót kérdeztünk. **VINCZE JUDIT** producerként és előadóként (ZSÜD) egyaránt érintett a generatív technológiák használatában: a beatgyártás és produceri workflow területén konkrét tapasztalata van az MI-alapú automatizációk alkalmazásáról. **GERNER KOPPÁNY** zeneszerző és zenész, a Sirokkó Szövetkezet és a Radnóti Színház közös produkcióinak alkotója az elmúlt években számos színdarabhoz és rövidfilmhez írt zenét, színpadi zenészként és színészként is dolgozik, valamint a Slapstick? és a Tuba Johnson zenekarok alapító tagja.

Ha az algoritmusok elárasztják a platformokat, a közösségi zenei élmény válhat a valódi ellenponttá.

ALGORITMUS A STÚDIÓBAN

Egy MI-vel generált beat vagy dal esetében hol húzódik ma a szerzői döntés valódi határa? A prompt megfogalmazásánál? A válogatásnál? Az utómunkánál? Vagy a koncepció egészének irányításánál? A generatív zene körüli vita egyik legfontosabb kérdése nem az, hogy „szép-e” vagy „működik-e” az eredmény, hanem hogy ki tekinthető alkotónak egy olyan folyamatban, ahol az ember és az algoritmus szerepe folyamatosan újratárgyalódik. Vincze Judit producerként és előadóként is dolgozik, és közvetlen tapasztalata van a generatív eszközök működéséről. A szerzőiség kérdését azonban nem technikai, hanem motivációs oldalról közelíti meg: „Nem leszek népszerű a véleményemmel, de filozófiai értelemben nagy különbség nincs az ember és az MI alkotta művészeti alkotás között – vélekedik Judit. – Formanyelv és eszköztár tekintetében az agyunk ugyanúgy működik, mint a mesterséges modellek: egy rendkívül nagy adatbázison trénelődött, és ezeket használja fel az alkotáshoz. Milyen zenén nevelkedtünk? Milyen zenét hallgatunk tinédzserkorban? Mik a nemzetiségünk zenei stílusai, milyen stilisztikai és műfaji formanyelvben vettünk részt a közösségi eseményeken? Tanultunk-e zeneelméletet, hangszeres játékot? Milyen alkotókból inspirálódunk? Ezek mind meghatározzák azt, hogy évekkel, akár évtizedekkel később

milyen zenét hozunk létre. A lényegi különbségeket mindig a miértekben kell keresnünk – mondja a szakember. – Miért írunk zenét? Az MI nem szeretne átadni semmit, hanem parancsokat követ. Rendkívül szerteágazó, hogy MI-programokat hogyan tudunk felhasználni zeneírás során. Segíthet kiválogatni a megfelelő lábdobhangot. Segíthet az énekelvételeket kipolírozni, hogy szépen szóljanak. Segíthet megírni egy gitárszólót. És igen, akár az egész dalt megírja, ha a megfelelő promptot adjuk meg hozzá.

Ha este a családi asztalra olyan vacsorát teszek le, amit rendeltem, akkor azért mondhatjuk, hogy nem én főztem. De ha konzervből készítettem a szószot, akkor már én főztem? Ha a szomszédától kapott házi gyúrt tésztát főzöm meg, akkor azt nem én készítettem? Ha vettem a tojást, és nem az én tyúkjaim tojták, akkor nem én főztem? A határ meghúzására én nem vállalkoznék, és nem is irigylem azt, akinek ezt a döntést meg kell hoznia.”

EMBER ÉS MI A PLATFORMGAZDASÁGBAN

A hasonlat pontosan jelzi a probléma természetét: a kreatív folyamat már régóta nem egyértelműen tiszta eredetű. A kollaboráció, a stúdiótechnika mind „külső” hozzájárulások az alkotáshoz. A generatív MI ebbe a történetbe illesz-

kedik, de egy fontos különbséggel: nem csupán eszköz, hanem részben alkotótárs. A beatgyártás és produceri workflow területén az MI lehet kreatív partner, gyorsító automatizmus vagy potenciális helyettesítő is, attól függően, mire használjuk.

Vincze Judit így fogalmaz: „Én alapvetően művészeti céllal alkotok, és élvezem, sőt igénylem is, hogy ebben az alkotói folyamatban megizzadjak. Élvezem a folyamatban, hogy mélyre mehetek úgy lelkileg, mind technikailag, elidőzhetek egy-egy rímválasztáson vagy szólamon. De ha például alkalmazott zenei projekten dolgozik valaki (vagy mások számára gyárt zenét nagy mennyiségben), ott már számít a gyorsaság, illetve hogy egy közérthető eszköztár kerüljön alkalmazásra. Itt sokkal inkább látom indokoltnak az MI kihasználását.”

A különbség tehát nem pusztán technológiai, hanem célorientált. A művészi alkotás egyik alapélménye az idő, a kísérletezés, a kudarc és az újrapróbálkozás, a személyes megélés. A generatív rendszerek ezt a folyamatot gyorsítják, vagy adott esetben megkerülik. Előadóként viszont nemcsak a munkafolyamat, hanem az identitás is tét.

„Az esztétikai különbség egyre kisebb a technológiai fejlődéssel, már most is olyan zenék születnek, amelyekről még a szakavatott emberek sem tudják megmondani, hogy

MI készítette – meséli Judit. – Az az előadó viszont, aki MI által generált dalt forgalmaz, az valójában nem művész, hanem vállalkozást vezet. Ha a hallható különbség eltűnik, a hangsúly az alkotói pozícióra kerül át. Rendkívül fontosnak tartom, mert bár korábban kijelentettem, hogy filozófiai értelemben nincs különbség ember és MI alkotta alkotás között, gyakorlati és gazdasági értelemben nagyon is van. A probléma gyökere a skálázhatóság – vélekedik a szakember. Amíg egy előadó véges számú dalt tud megírni és kereskedelmi forgalomba hozni, addig mesterségesen sokszorosát lehet generálni. Ha viszont elárasztják az MI-zenék a streamingplatformokat, elfogy a tér a valódi alkotók körül, és tovább csökkennek a már most is megtizedelt lehetőségek. De hallgatói oldalról sem kevésbé fontos kérdés ez: ahogy a Pinterest is bevezette azt a funkciót, hogy nyilatkozhat a felhasználó, hogy nem szeretne MI által generált tartalmakkal találkozni a felületen, így zenei oldalról is jogunk van ennek a megválogatásához.”

ADAPTÁCIÓ VAGY ELLENÁLLÁS? „The music is outside”

A legtöbb zenestreaming-plattformon ma még semmi sem jelzi egyértelműen, hogy egy dal mögött emberi szerző, kreatív kollektíva vagy neurális hálózat áll. A hallgatói él-

Ha a zene végtelenül generálható,
az emberi jelenlét és a közös
élmény válik a zenei kultúra
igazi értékévé.

mény szempontjából ez sokáig mellékes kérdésnek tűnt: ha a zene működik, ha érzelmet vált ki, ha „betalál”, akkor elfogadjuk. A generatív mesterséges intelligencia tömeges megjelenése azonban lassan láthatóvá teszi azt, ami korábban magától értetődő volt: a zene nemcsak hangok sorozata, hanem kulturális viszony ember és alkotás között. Amikor egy algoritmus képes meggyőzően imitálni az emberi kreativitást, a kérdés már nem az, hogy felismerjük-e a különbséget, hanem az, hogy számít-e még a különbség egyáltalán.

Gerner Koppány, a Slapstick? és a Tuba Johnson zenekarok alapító tagja szerint a generatív zene nem elméleti kérdés, hanem zajló folyamat. „Az algoritmusok az elmúlt évtizedben a zeneipar minden egyes ágában fontos tényezővé váltak, talán maga a dalszerzés volt eddig az egyetlen, amit nem befolyásoltak közvetlenül. De közvetetten igen. A mainstream toplistákra felkerülő dalokat gyakran algoritmusok által kedvezményezett szempontok alapján írják, így van egy kis alapunk, elképzelhetjük, milyen hatással lesz ez a technológia a dalszerzésre. Ha félretesszük a bonyolult szerzői joggal kapcsolatos kérdéseket (ahogy ezek előbb vagy utóbb, attól félek, félre lesznek téve a törvénykezés által is), egyértelmű, hogy semmi nem fogja megállítani az MI-generált dalok áradatát – mondja Koppány. – Zenészként ez ellen nem sokat tehetünk, a művész feladata mindig is az volt, hogy adaptálódjon, hogy az újonnan kialakuló technológiai környezetben is releváns tudjon maradni.

Ahogy a festészet sem szűnt meg létezni a fotográfia hajnalán, úgy a szerzői zene sem fog eltűnni.”

KONCERT AZ ALGORITMUS ELLEN

De a generatív MI új helyzetet teremt a szerzőiség fogalmában is. Egy MI által komponált dal esetében nehezen nevezhető meg egyetlen alkotó: a modell fejlesztői, a tréningadatokban szereplő zenészek, a promptot megfogalmazó felhasználó és maga az algoritmus egyaránt részei a folyamatnak. Ezzel párhuzamosan az autentikusság kérdése is átalakul. Vajon az érzelmi hitelesség az emberi tapasztalatból fakad, vagy elegendő, ha a zene képes meggyőzően modellezni az érzelmi mintázatokat? A streamingkorszak hallgatója számára egyre kevésbé egyértelmű, hogy az „igazi” zene az emberi jelenlétből, vagy inkább az élmény minőségéhez kötődik. „Azon kell dolgoznunk, hogy az élő produkcióink összehasonlíthatatlanul mélyebb élményt nyújtsanak, mint a hétköznapi zenehallgatás. A zenei tökéletességre való törekvés egyre értelmetlenebb lesz. A technikai ismeretknél újra fontosabbá válik az egyéni művészi perspektíva – éppen így reagált a képzőművészet is a tizenkilencedik-huszedik század technológiai vívmányaira. Minden kommunikálni akaró zenész keressen húsz embert, aki ugyanarra érzékeny, mint ő. Aztán járjanak össze, és lepjék meg egymást újra és újra. Marketingszempontból érdekes lehet az alt-J énekesének, Joe Newmannek frissen

megjelent első szólóalbuma. Az album bandcampen vásárolható meg, a Spotifyon csak egyetlen single-t jelentetett meg. Így gyakorlatilag promóciós eszközként használta a streamingplatformok algoritmusait, de közben a teljes album exkluzív, „belső” élményt nyújt azoknak, akik bandcampen megveszik. Könnyen lehet, hogy pénzügyileg is jobban járt. Koncertek szempontjából én nagyon szívesen látnék valami közvetlen közösséget építő dolgot, ami egyelőre szinte csak underground körökben történik meg. Minden olyan esemény, amely emberközeli, közösségorientált és kétszer ugyanúgy nem megismételhető, szükségszerűen egyre nagyobb érdeklődést fog generálni.”

AMIKOR AZ ÉLMÉNY LESZ AZ ELLENÁLLÁS

Az MI-dalok áradatát tehát minden bizonnyal nem lehet megállítani. A válasz nem a tiltás, hanem az adaptáció. Ha a platformok automatizálható tartalommal telnek meg, az élő, megismételhetetlen jelenlét válik ritka erőforrássá Gerner Koppány szerint. „Ha érzelmi szempontból közelítem meg a helyzetet, számomra egyértelmű, hogy az emberi léleknek szüksége van a másokkal való kommunikációra. A Covid ideje alatt számtalan harmadik hely szűnt meg, azok a helyek, ahol összejöhetnek, kapcsolódhatnak az emberek, sokan elmagányosodnak, bezárkóznak, de ez biztosan nem marad így tartósan. A kapcsolódásra való szükség nyer majd végül, és ha a villamosozáshoz, főzés-

hez háttérzenét biztosító Spotify-listákon elszaporodnak az ember nélküli zenék, a mi felelőségünk egyértelműen az, hogy az emberi kapcsolódásra alkalmas, közösségteremtő zenei projekteinket kivigyük az utcára. Ahogy David Bowie mondta: »the music is outside«.”

KI MARAD A DAL MÖGÖTT?

A zeneipar minden bizonnyal gazdasági és kulturális fordulóponthoz érkezett. Ha a dalok egy része nem emberi erőfeszítésből és tapasztalatból születik, hanem számítási kapacitásból és adathalmazokból, az nemcsak a kreatív munka értékét, hanem a hallgatói bizalom természetét is átalakítja. Az MI-előadók körül kibontakozó viták, a virtuális projektek sikere, a jelölés hiánya vagy éppen a szándékos provokáció már nem technológiai kérdésekről szól, hanem arról, hogy a zene mennyiben marad emberi kulturális gyakorlat, és mennyiben válik ipari, algoritmizált tartalomtermelésé. A generatív mesterséges intelligencia nem egyszerűen új eszközt ad a zenészek kezébe, hanem átrendezi a szerzőiség, a gazdaság és a kulturális jelenlét viszonyait. A kérdés nem az, hogy az MI tud-e zenét írni, hanem az, hogy mit kezdünk azzal, hogy tud. A generatív korszakban a szerző talán kevésbé hangszerelő, inkább kontextusteremtő lesz. A zene pedig talán, minden algoritmus ellenére, ott marad, ahol valódi kapcsolódás születik: emberek között.

Tallér Edina